

POZDRAV IZ 2050

Kako živimo v trajnostni družbi?

Dokument *Pozdrav iz 2050: Kako živimo v trajnostni družbi?* je izdala Umanotera, Slovenska fundacija za trajnostni razvoj.

Uredništvo: Nika Tavčar, Gaja Breclj, Jonas Sonnenschein (Umanotera)

Pri strokovnem pregledu besedil so po posameznih vsebinskih področjih sodelovali:

Bunker, zavod za organizacijo in izvedbo kulturnih prireditev
Center za trajnostni razvoj podeželja Kranj
Društvo Humanitas – Center za globalno učenje in sodelovanje
Društvo novinarjev Slovenije
Društvo Parada ponosa
Društvo za opazovanje in proučevanje ptic Slovenije (DOPPS)
Focus, društvo za sonaraven razvoj
Greenpeace Slovenija
Inštitut za zdravje in okolje
Integralna Zelena Slovenija
IPoP – Inštitut za politike prostora
Sindikat Mladi plus
Slovenska filantropija – Združenje za promocijo prostovoljstva
PIC – Pravni center za varstvo človekovih pravic in okolja
Umanotera, Slovenska fundacija za trajnostni razvoj
Zadruga Zadrugator

Lektura: Tadej Turnšek

Oblikovanje in ilustracija: Vesna Messec

Ljubljana, april 2024

Dokument *Pozdrav iz 2050. Kako živimo v trajnostni družbi?* je objavljen na spletnem mestu www.umanotera.org.

V dokumentu uporabljeni izrazi, zapisani v slovnični obliki moškega spola, so uporabljeni kot nevtralni in veljajo enakovredno za vse spole.

Kataložni zapis o publikaciji (CIP) pripravili v Narodni in univerzitetni knjižnici v Ljubljani
COBISS.SI-ID 192377859
ISBN 978-961-6450-41-6 (PDF)

VSEBINA

Pogled v leto 2050	4
1. Naravne dobrine	6
2. Oskrba s hrano	8
3. Bivanje	10
4. Oskrba z energijo	12
5. Mobilnost	14
6. Gospodarstvo	16
7. Delo	18
8. Javne finance	20
9. Nematerialne javne dobrine	22
9.1 Zdravstvo	22
9.2 Izobraževanje	23
9.3 Kultura	24
10. Odprta družba	26
10.1 Participatorna demokracija	26
10.2 Starejši in ostale ranljive skupine	27
10.3 Enakost spolov	28
10.4 Migracije	28
10.5 Mediji	29

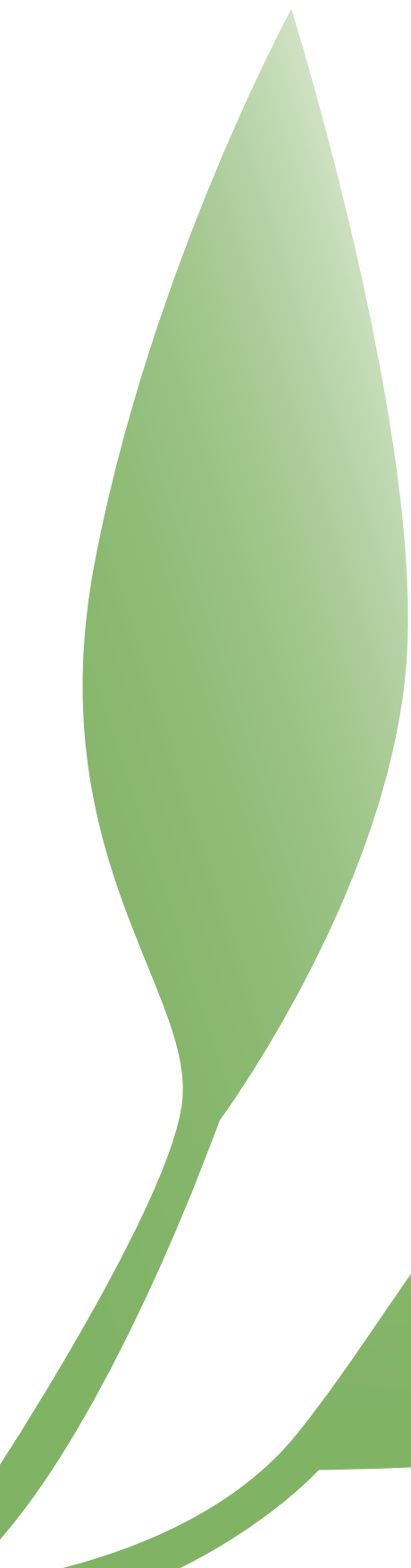
POGLED V LETO 2050

V Umanoteri smo si v luči naraščajočega nasprotovanja politikam zelenega prehoda ter hkratne nujnosti njegove izvedbe zadali daljnosežno nalogo – pripraviti dokument, ki bo jasno pokazal, da je še kako smiselno stremeti k podnebno in družbeno pravičnejši družbi. Tokrat smo ubrali drugo pot, saj smo si namesto vprašanja, kako do takšne družbe, zastavili preprosto vprašanje, *kaj* sploh je takšna družba oziroma kako naj bi izgledala.

Družba leta 2050, kot jo opisujemo na naslednjih straneh, ni družba oddaljene utopične prihodnosti. Če danes pričnemo s pravičnim prehodom – izvajanjem ukrepov, o katerih že leta komunicirajo strokovna javnost, civilnodružbene organizacije ter vse številčnejši kritični posamezniki – je takšna ljudem in naravi prijazna družba še kako dosegljiva. Prav tako izbrano leto, 2050, ni tako zelo oddaljeno, kot se morda zdi na prvi pogled – kar le še podkrepi nujnost čim hitrejšega sprejemanja potrebnih podnebnih in družbenih ukrepov. Ciljnega leta si nismo izbrali po naključju, saj si je Evropa – in z njo Slovenija – že leta 2019 zadala cilj, da bo do sredine stoletja dosegla podnebno nevtralnost oz. ničelno stopnjo neto emisij toplogrednih plinov. Pri tem na eni strani govorimo o formalnih ciljih, na drugi strani pa o konkretnih spremembah, v katere se ti prevedejo. Navsezadnje bo namreč življenje v taki družbi, poleg občutno nižjih okoljskih pritiskov, prineslo tudi višjo kakovost bivanja za vse.

Na začetku velja izpostaviti nekaj ključnih konceptov, ki so nam bili v pomoč pri zamišljanju družbe, o kateri boste brali v spodnjih poglavjih. Naše izhodišče, ki je v strokovni literaturi že ustrezno utemeljeno, je bilo skupno zavedanje o netrajnosti naravi trenutnega sistema – tako z okoljskih kot z družbenih vidikov. Že zato so spremembe neizogibne. Izbranih deset področij smo določili skozi prizmo **ekonomije krofa**, ki jasno opredeljuje planetarne in družbene meje, znotraj katerih lahko človeštvo uspeva. Ob tem smo tudi predpostavili, da so v postekstraktivistični prihodnosti jasno pripoznane in tudi ustrezno obravnavane krivice, ki so se dogajale v zadnjih stoletjih. Dolgovi so odpisani, najranjivejši med nami pa so v procesu zelenega prehoda ter pri soočanju s posledicami podnebne krize ves čas ustrezno podprti. Temelji družbe leta 2050 so bili ustvarjeni tudi v skupnostih, katerih zametke lahko že danes opazujemo po vsem svetu. Njihove raznolike pojavne oblike, od bivanjskih do prostočasnih, omogočajo boljše življenje za vse, hkrati pa zadovoljujejo vse življenjske potrebe brez lastnega in okoljskega izčrpanja. Naše vsakdane bogatijo s prepotrebno povezanostjo ter krepijo kritičnost glasov, tudi s skupnim odločanjem o sedanjosti in prihodnosti.

V družbi ne tako oddaljene prihodnosti sta v ospredju javno razkošje in zasebna zadostnost, kar pomeni, da je *vsega – za vse – ravno dovolj*. V skupnostih ustvarjani prostori omogočajo,

da se posamezniki in družine lahko samostojno preživljamo, hkrati pa uživamo v skupnih dobrinah in storitvah, ki prispevajo k razkošnemu javnemu okolju. Prebivalci si pravično delimo prostor ter naravne vire, zaradi česar lahko do luksuznih izkušenj in dobrin dostopamo vsi, s tem pa je celostna skupnostna izkušnja še dodatno obogatena. Na drugi strani imamo še vedno zagotovljeno tudi zasebnost – s pomembno razliko od današnje družbe, da je zasebna zadostnost omejena na *ravno dovolj*. To pomeni, da je vsakemu med nami še vedno zagotovljen kotiček, kamor se lahko umaknemo pred »ponorelim svetom« (verjetno bo tudi v bolj trajnostni družbi včasih vsega enostavno preveč), le da ta kotiček ne posega v skupno dobro in si ne prisvaja prekomernega dela skupnega prostora in skupnih naravnih virov.

Namen tega dokumenta ni opisovanje poti, ki bi nas lahko vodile do končne točke. Prav tako v njem ne analiziramo današnje družbe ter ne iščemo vzvodov, s katerimi bi jo lahko izboljšali. Zametki zanj so nastali v Umanoteri, kjer smo na podlagi [Manifesta civilne družbe za razvoj Slovenije](#) pripravili vizijo družbe za leto 2050, v kateri bo glavno vodilo vseh političnih odločitev skupno dobro. Dokument, pripravljen po posameznih področjih, je s strokovnim pogledom dodatno obogatilo 15 civilnodružbenih organizacij. Upamo, da vas bodo zapisi v naslednjih desetih poglavjih navdihnili in vas prepričali o tem, da je kakovost življenja leta 2050 nekaj, k čemur želimo stremeti vsi. Hkrati se nadejamo, da bodo naslednje strani dodale svoj košček v mozaik grajenja bolj okoljsko, podnebno ter družbeno trajnostne družbe. Predvsem pa si želimo, da bi dokument služil kot opomnik na to, da je takšna družba še vedno dosegljiva.

Nika Tavčar, Umanotera

P. S.: Bolj leposlovne duše pa lahko to družbo prihodnosti spoznajo v prigodah mladega Jonatana in babi Zolde.

1.

NARAVNE DOBRINE

Pripoznanje so pravice narave in Zemlje, okrepljeno pa je tudi zavedanje, da ima narava intrinzično vrednost (vrednost sama po sebi). Poleg tega okolje pravno ni več obravnavano kot nekaj zunaj človeka in le njemu v korist, temveč zakonodaja temelji na razumevanju vpetosti našega bivanja v naravni življenjski sistem na tem planetu. Obnovljeni ekosistemi so žarišča biotske raznovrstnosti. Velik del kopenskih in vodnih ekosistemov spada pod zaščitena območja.

Na svetovni ravni in tudi v posameznih državah so prepoznane **pravice narave same po sebi – pravica obstajati in se obnavljati**. Posledično so v **vse zakonodaje držav umeščene pravice narave in Zemlje**.

Splošno je pripoznano, da smo življenjsko odvisni od delujočih ekosistemov, zato se je popolnoma spremenilo njihovo obravnavanje – tako na osebni kot na sistemski ravni. Če smo bili nekoč še priča množičnemu izumiranju živalskih in rastlinskih vrst, danes ni več tako. Življenjska okolja so dobro ohranjena ter se pospešeno obnavljajo.

Mestna območja so postala prostor zelenih in modrih površin – gozdov, parkov, vrtov ter odprtih potokov, rek, ribnikov in jezer. Večina teh območij je tudi **zakonsko zaščitena in predstavljajo osrednje javne prostore v mestih**. Drevesa, tudi tista, ki rastejo na zasebnih zemljiščih, so zavarovana kot javno dobro. Nekoč degradirana urbana območja so postala prostor bujne biotske raznovrstnosti, zato so razglašena za **varovana območja narave**.

Države so zavezane k **povečanju strukturne pestrosti gozdov in številčnosti gozdnih vrst**. Znatno del gozdov je prepuščen naravnemu razvoju in zavarovan kot gozdni rezervati. Zaradi sprejetih ukrepov so se povečale tudi sposobnosti gozdov, da vzdržujejo mikroklimo z nižjimi temperaturami v primerjavi s tistimi zunaj gozda ter opravljajo varovalno vlogo, zaradi česar se je povečala funkcionalnost gozdnih ekosistemov. **Premišljeni projekti pogozdovanja** po vsem svetu so pokazali, kako lahko s pogozdovanjem blažimo posledice podnebnih sprememb, izboljšamo vodne vire ter povečamo prihodke v ruralnih skupnostih.

Poleg gozdov ter kmetijskih tal so bila **revitalizirana tudi številna mokrišča in šotišča**, ki so danes pomembni naravni ponori ogljika ter predstavljajo bistven sestavni del zaščite in obnove biotske raznovrstnosti.

Zaradi podnebju in okolju prijaznejšega načina pridelave hrane in spremenjenih prehranjevalnih navad je pridelavi hrane namenjenih manj površin, na katerih pridelamo zadostno količino hrane za vse. Tako so **kmetijska območja ponovno postala prostori biotske raznovrstnosti**; krajinski elementi, kot so drevesa, cvetlični pasovi, ribniki in žive meje, pa predstavljajo dom in zagotavljajo hrano žuželkam, pticam in drugim živalim. Varujejo ali celo povečujejo produktivnost kmetijskih zemljišč z zagotavljanjem dragocenih okoljskih »storitev«, kot so opráševanje, zatiranje škodljivcev ter zaščita tal in vode.

Večina rečnih ovir je odstranjenih, reke pa večinoma ponovno prosto tečejo in s svojo naravno dinamiko ustvarjajo pestrost habitatov nekdanjih ogroženih vodnih in obvodnih vrst. **Obnovljeni rečni ekosistemi** zagotavljajo večjo zaščito pred poplavami in blažijo poletne suše.

Pomembno vlogo imajo tudi številni naravni rezervati, ki so središča kakovostnega prikazovanja narave, promocije naravovarstva in trajnostne rabe naravnih virov, preživljanja prostega časa ter zdravega načina življenja. Z vključevanjem lokalnega prebivalstva v različne vidike upravljanja in trženja domačih proizvodov so pripoznani kot pomembni nosilci lokalnega razvoja in lokalnega gospodarstva.

Morski ekosistemi so obnovljeni in so ponovno postali žarišča biotske raznovrstnosti. Zaradi izboljšanja mednarodne zakonodaje je prišlo do sprememb tudi v habitatih ribjih vrst, ki so bili prej v kritičnem stanju. Živopisni koralni grebeni so spet polni življenja.

2.

OSKRBA S HRANO

Vsem je zagotovljena zanesljiva oskrba s kakovostno in varno hrano po dostopnih cenah, ki ima hkrati najmanjši možen vpliv na podnebje in okolje.

Prehranjevalne navade so trajnostne in upoštevajo načela **podnebnega menija**: na vsakodnevni ravni uživamo večinoma hrano rastlinskega izvora, ki je pridelana na ekološki ali biodinamični način, ki je lokalna in sezonska, ki je čim manj predelana in čim manj zapakirana. Užitarne hrane ni med odpadki, neužitni ostanki pristanejo na kompostnikih ali so kako drugače koristno porabljeni.

Struktura pridelave hrane je usklajena s prehranskimi potrebami prebivalcev, pri čemer so slednje v največji meri prilagojene lokalnim naravnim pogojem in s tem možni ponudbi ekološko oziroma biodinamično pridelane hrane. Kmetijske površine so v največji možni meri namenjene pridelavi raznolike rastlinske hrane za neposredno prehrano ljudi. Pridelava hrane ima absolutno prednost pred pridelavo energetskih rastlin. Živinoreja se v večjem obsegu izvaja samo na območjih, ki so za poljedelstvo manj primerna (hribovit, gričevnat svet ter območja zaraščanja). Ekološko kmetijstvo je prevladujoča kmetijska praksa in pogoj za pridobitev kmetijskih subvencij. Prioritete strokovno-raziskovalnih institucij so zagotavljanje lokalne oskrbe z ekološkim avtohtonim oz. lokalno prilagojenim semenskim in genskim materialom, razvijanje na naravi temelječih rešitev v pridelavi, ki omogočajo varovanje okolja, ter prilagajanje kmetijstva podnebnim spremembam.

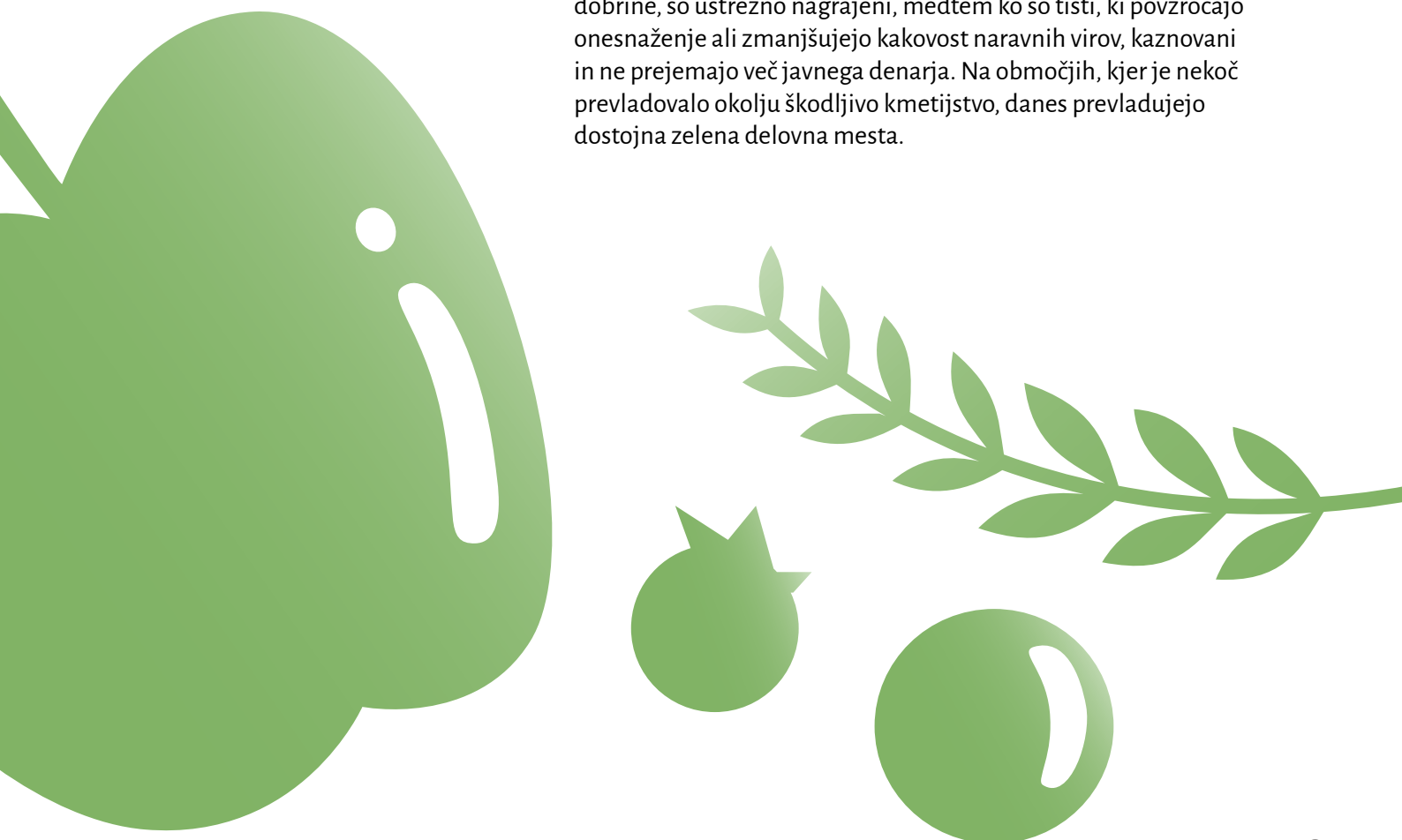
Dosledno sta **varovana kakovost in obseg kmetijskih zemljišč**, kar je vodilo v večjo prehransko samooskrbo. **Oskrbovalne verige s hrano so kratke**, pri čemer so vsi, ki sodelujejo v verigi oskrbe s hrano, za svoje delo **pravično plačani**. S pridelki se večinoma oskrbujemo neposredno od lokalnih pridelovalcev ali na lokalnih tržnicah. Zaradi vse večje priljubljenosti vrtnarjenja kot rekreativne dejavnosti so se povečale **pridelavi hrane namenjene zelene površine v mestih**. Vse več ljudi se odloča za lastne vrtičke pred stanovanjskimi hišami ali pa v sklopu skupnostnih vrtov, ki postajajo prostori druženja ter skupnostnega delovanja. K povečanju samooskrbe s hrano so pripomogle tudi podpore za **krajsanje oskrbovalnih verig** (kmečke tržnice, zelena

javna naročila ipd.) in za **povečanje konkurenčnosti manjših pridelovalcev** (npr. združevanje v zadruge). **Razvite so tudi druge oblike kratkih oskrbnih verig s hrano**, kot so partnersko in naročniško kmetijstvo, v središču katerih so **družinske kmetije**, ki pridelujejo večinoma za lokalno oskrbo. Delovanje trgovskih verig je regulirano z zakonodajo, ki zagotavlja **pravične odnose v celotni oskrbni verigi** (pravične odkupne cene za kmetijske pridelke, pravično plačilo zaposlenih v trgovski dejavnosti in vzdržne cene za potrošnike).

Poklic kmeta je cenjen. Zanj se odloča vse več (mladih) aktivnih posameznikov, saj poleg ugodnega dohodkovnega položaja omogoča tudi visoko kakovost zasebnega življenja vseh članov kmečke družine (možnost dopusta, odločanje naslednjih generacij glede prevzema ipd.), kar je dodatno spodbujano s solidarnostnimi in drugimi mehanizmi (pomoč v času viškov dela oz. prevzem v času dopusta, »novi« kmetje). Zato je **starostna struktura vseh vpetih v pridelavo hrano pomlajena**, kar nadalje prispeva k samooskrbi. Številne javne spodbude mladim prevzemnikom omogočajo lažji začetek. Izognili smo se propadanju malih kmetij in odkupovanju njihove zemlje ter tako naslovili problem prilaščanja zemljišč.

Z javnimi sredstvi so podprte samo tiste storitve sistema oskrbe s hrano, ki so v javnem interesu. To so na primer nadstandardni, zdravju in okolju prijazni načini pridelave, obnova ekosistemov, ohranjanje zdravih tal in njihove sposobnosti zadrževanja vode in ogljika, visok standard dobrobiti živali ... Kmetje in upravljavci zemljišč, ki zagotavljajo ekosistemske storitve in druge javne dobrine, so ustrezno nagrajani, medtem ko so tisti, ki povzročajo onesnaženje ali zmanjšujejo kakovost naravnih virov, kaznovani in ne prejema več javnega denarja. Na območjih, kjer je nekoč prevladovalo okolju škodljivo kmetijstvo, danes prevladujejo dostojna zelena delovna mesta.

3.

BIVANJE

Zagotovljena so kakovostna stanovanja na primernih lokacijah in po dostopnih cenah.

Država je s primerno zemljiško politiko, finančnimi viri in ustvarjanjem stimulativnega okolja **okrepila gradnjo najemnih stanovanj, ki se oddajajo po neprofitni najemnini ter omogočajo varen in dolgoročen najem**. Najemniki imajo večjo besedo pri načrtovanju in upravljanju neprofitnih stanovanj, kar zagotavlja višjo kakovost bivalnega okolja in bivanja. To neposredno vodi v bolj **demokratične modele upravljanja**, v okviru katerih se učimo sodelovanja in soodločanja, hkrati pa je spodbujan družbeni angažma tudi onkraj stanovanjskih stavb oz. sosesk. Vzpostavljen je **pravičen progresivni nepremičninski davek**, ki je omejil kopičenje lastništva v rokah nekaj bogatih posameznikov, zmanjšal obseg špekuliranja s stanovanji ter spodbudil aktivacijo praznih stanovanj. S takšnimi ukrepi se je povečala cenovna dostopnost stanovanj, mladi pa se lažje osamosvojijo. Manjši je tudi pritisk izseljevanja iz mest, ki je nekoč vodil v odvisnost od avtomobila.

Stanovanjske zadruge so močno razvite in prispevajo h kakovostnemu, varnemu in dostopnemu bivanju v skupnosti. **Gradijo močan skupnostni stanovanjski fond, ki je odporen na tržna nihanja in špekulacije, in hkrati presegajo zgolj stanovanjsko vprašanje – omogočajo tudi trajnostne oblike bivanja ter krepijo solidarnost in medsosedske pomoč**. Omogočajo skupno organizacijo gradnje, ki je tako cenejša in bolj trajnostna, saj spodbujajo delitev prostorov, predmetov in storitev. Država s finančno pomočjo (ugodna posojila, poročstva, nepovratna sredstva, oprostitev davčnih obveznosti) in zemljiško politiko (stavbna pravica, zemljišče kot vložek javnega partnerja, ugoden najem ali odkup zemljišča ali stavb, primernih za prenovo) spodbuja razvoj zadružništva ter ga razvija kot enega izmed temeljev stanovanjskega področja.

Po uspešni **izpeljavi pilotnega projekta najemne stanovanjske zadruge** s politično podporo, zagonskimi sredstvi in drugimi oblikami podpore so bile **vzpostavljene tudi druge raznolike zadruge** (medgeneracijske, namenjene starejšim, študentske) na zelo različnih lokacijah, tako v urbanem kot v ruralnem okolju, ki so danes že pomemben akter na stanovanjskem področju.

Stanovanjski preskrbi je namenjenih dovolj sredstev (država zagotavlja trajne, stabilne in dovolj visoke vire financiranja).

Ta sredstva so namenjena neposrednim naložbam v **gradnjo javnih najemnih stanovanj**, hkrati pa tudi za **podporo neprofitnih stanovanjskih praks**, kot sta prenova stavb ali gradnja s strani stanovanjskih združenj. Zaradi stroge regulacije cen in kakovosti na najemnem trgu, učinkovitega progresivnega nepremičninskega davka ter dovoljšnjega števila dostopnih in kakovostnih združnih in neprofitnih stanovanj se je najemni trg znatno skrčil.

Stanovanjsko področje je kontinuirano spremljano in raziskovano, zaradi česar so boljše razumljene dejanske potrebe ljudi, ki so nato z dolgoročnimi načrti, podprtimi s primernimi sredstvi, tudi naslavljanje. Na tak način se **stanovanjska politika uresničuje skladno s potrebami in vzdržnimi vzorci poselitve, ki jim sledita razvit javni promet ter mreža javnih storitev**.

Glede na načrt poselitve država kakovostna zemljišča kupuje, namesto da bi jih prodajala (kot nekoč), s čimer se **krepi javni sklad zemljišč**, v katerem imajo pomembno besedo predstavniki lokalnih skupnosti. Dostop do kakovostnih, komunalno urejenih in cenovno dostopnih zemljišč je namreč nujen pogoj za stabilno in cenovno dostopno preskrbo s stanovanji.

4.

OSKRBA Z ENERGIJO

Energijo, ki jo potrebujemo, dobivamo skoraj izključno iz hitro obnovljivih virov energije (OVE). V ospredju sta manjša in učinkovitejša raba energije. Razširjena je uporaba učinkovitih tehnologij za zagotavljanje ključnih energetskih storitev in za shranjevanje oz. sprostitve energije ob njenem presežku oz. pomanjkanju. Celoten energetski sistem v veliki meri temelji na električni energiji, ki se proizvaja v razpršenem sistemu. Vanj je vključen velik del prebivalstva, bodisi prek lastništva sončnih elektrarn ali članstva v energetskih skupnostih.

Najčistejša energija je tista, ki je ne porabimo; vse ostale oblike energije pomenijo večji ali manjši pritisk na naravo in prostor. Zato **trajnostna oskrba z energijo temelji na učinkoviti in premišljeni rabi energije**. V takem sistemu se uporabljajo učinkovite tehnologije za zagotavljanje ključnih energetskih storitev (ogrevanje, mobilnost, osvetlitev, potrebe digitalizacije itd.). Uvajanje energetsko najučinkovitejših tehnologij je potekalo skladno z družbenimi spremembami. **Kot družba smo prevrednotili odnos do energije in ozavestili njeno celotno ceno za družbo**.

Fosilne vire (premog, nafto, zemeljski plin) in jedrsko energijo smo nadomestili z OVE, predvsem s sončno in vetrno energijo. Zaradi zmerne porabe elektriko iz OVE proizvajamo na območjih, kjer je konflikt z obstoječim naravnim okoljem minimalen, prispevek k podnebnim, okoljskim in drugim družbenim ciljem pa čim večji.

Sončne elektrarne je moč najti na strehah (vseh) javnih stavb, na parkiriščih za električna vozila, na strehah lokalnih tržnic in proizvodnih obratov in drugod.

Uporaba obnovljivih virov energije je podprta z **ustrezno infrastrukturo**. Vsi energetski projekti so **skrbno umeščeni v prostor**, pri čemer so upoštevani njihovi vplivi na naravo. Javnost in predvsem lokalno prebivalstvo so v procese **pravočasno vključeni**. V razpravah o primernosti določenih obnovljivih virov so upoštevane preference tako širše javnosti kot lokalnega prebivalstva, podatki pa temeljijo na znanstvenih dokazih.

A stylized green illustration on the left side of the page. It features a wind turbine with three blades and a house below it. The house has a flat roof with a grid of solar panels. The entire illustration is rendered in shades of green with white outlines.

Elektroenergetski sektor je demokratiziran in decentraliziran.

Velika energetska podjetja ne obvladujejo več trga, vpliv majhnih proizvajalcev (predvsem) električne energije, porabnikov in civilne družbe pa se je povečal. Obnovljivi viri energije omogočajo prebivalcem, da so pomemben akter v energetskega sistema, ne le kot porabniki, temveč tudi kot proizvajalci. Kot »energetski državljani« so povezani v kolektivne združbe, npr. **zadruga**. Pomembni so tudi **skupnostni energetske projekti**, ki vodijo do več samozadostnosti in neodvisnosti tako posameznikov kot skupnosti.

5.

MOBILNOST

Potrebe vseh ljudi po mobilnosti so zadovoljene, obenem pa se je zmanjšal promet, s tem pa tudi onesnaževanje, emisije toplogrednih plinov in poraba energije. Mesta in manjša naselja so prilagojena pešcem, kolesarjem in potnikom v javnemu potniškem prometu. Preostali motorizirani javni in zasebni promet poganja elektrika.

V ospredju je **izvajanje celostnih prometnih strategij**, ki so na lokalni in regijski ravni zagotovile premik k celovitejšemu razmisleku o prometu in mobilnosti nasploh ter odmik od tradicionalnega prometnega načrtovanja, osredotočenega na avtomobile. Z ukrepi, kot so zapiranje cest in središč za motorni promet, gradnja povezane in ustrezne infrastrukture za aktivno mobilnost, združevanje šolskih avtobusov z rednimi linijami, prevozi na klic za ranljivejše skupine ter spodbujanje kolesarjenja, hoje in rabe javnega prevoza na poti v službo ali šolo se je pomembno izboljšalo stanje na področju mobilnosti. Na ravni države je prišlo do **kadrovske in organizacijske krepitve ter večjih vlaganj na področju javnega potniškega prometa (JPP)**, ki je hiter, visoko frekventen in cenovno dostopen ter ponuja kakovostno storitev, njegova »hrbtenica« pa je sodobna železniška infrastruktura.

Ponudba javnega potniškega prometa je zadostna, da lahko večina ljudi živi kakovostno brez lastnega osebnega avtomobila. JPP je je hitrejša, cenejša, varnejša in udobnejša alternativa avtomobilu, kar je s seboj prineslo vrsto okoljskih, zdravstvenih, ekonomskih in socialnih koristi za prebivalce. Čeprav je krepitev JPP terjala znatna vlaganja v infrastrukturo, vozila in organizacijo sistema, pa so se takšna vlaganja že srednjeročno več kot povrnila s prihranki na račun prenehanja gradnje novih cest; dolgoročno pa med drugim z manjšimi zdravstvenimi izdatki in v splošnem višjo kakovostjo življenja. Stroški mobilnosti za gospodinjstva so veliko nižji, saj slednja ne namenjajo več toliko denarja za lastništvo in vzdrževanje avtomobilov.

Kolesarjenje je postalo eden glavnih načinov opravljanja vsakdanjih poti. Kolesar je prepoznan kot enakopraven udeleženec v urbanih središčih, kar se kaže v prometnih režimih ter prilagoditvah prometne infrastrukture, ki kolesarjem omogočajo čim bolj neposredne, neprekinjene, varne, udobne in zanimive povezave do ključnih javnih institucij in storitev ter zagotavljajo parkirišča za sorazmerno varno parkiranje koles blizu vhodov. **Tovorna kolesa** so postala dobra alternativa dostavnim vozilom v središčih mest.

V razcvetu je **sopotništvo**, ki je uporabniku, okolju in družbi prijaznejša oblika motorizirane mobilnosti, saj omogoča tkanje

družbenih vezi (in tako zmanjšuje škodljivo individualizacijo družbe) in delitev stroškov, hkrati pa je snovno manj potratno ter tako okolju prijaznejše. Sopotništvo omogoča mobilnost tudi socialnim skupinam, ki ne vozijo (starejši, mladi, gibalno ovirani), in deluje na območjih, kjer je javni potniški promet še vedno »podhranjen«. **Prevoz na klic** je sistemsko urejena rešitev za podeželsko okolje in je integrirana v sistem JPP. Na območjih, kjer klasičen JPP z avtobusi in vlaki ni smiselni, so prevozi na klic odlična dopolnitev sistema JPP, hkrati pa zadovoljujejo mobilnost ranljivih skupin (starejših, otrok, oseb z oviranostmi), ki ne vozijo osebnega avtomobila.

Dobra hodljivost mest, kot poimenujemo primernost mestnega okolja za pešačenje, je spodbudila tudi razvoj lokalnega gospodarstva, kot so lokalne trgovine in storitvene dejavnosti, ter omogočila gradnjo bolj raznolikih družbenih vezi. Za vse sta bili koristni **ureditev novih peš povezav in širitev javnega nemotoriziranega prostora**, s čimer so bile zagotovljene krajše, varnejše in prijetnejše poti za hojo. Za spodbujanje aktivne poti v šolo in vrtec so učinkovite organizirane aktivnosti, kot na primer **spremljana pot v šolo**. Ker je delež prihodov z avtomobili v šolo nizek, otroci in mladostniki v okolici vrtcev in šol dihaajo čist zrak.

6.

GOSPODARSTVO

Gospodarski razvoj ni viden kot cilj, temveč kot sredstvo za doseganje blaginje, ključno merilo pa je blagostanje ljudi in planeta. V prestrukturiranem gospodarskem sistemu smo vsi bolj vključeni v odločanje, gospodarska dejavnost pa sledi načelu zadostnosti, in ne maksimizacije. Okolje je spodbudno za razvoj lokalnih ekonomskih praks, socialne ekonomije ter krožnega gospodarstva (izmenjava, souporaba).

Ker je pripoznano, da gospodarska rast ni tista, ki največ prispeva k blaginji, so namesto bruto domačega proizvoda (BDP) kot ključna merila razvoja v ospredju **drugi (tudi lokalni) kazalniki, ki merijo dejansko blagostanje ljudi in planeta.**

Priča smo bili **prestrukturiranju gospodarstva**, v okviru katerega so bile **poleg preoblikovanja in ozelenitve industrije in gradbeništva vzpostavljene številne lokalne ekonomske prakse**, kot so ekoskopnosti, prehranske, stanovanjske in proizvodnopotrošniške zadruge, skupnostni vrtovi, lokalne valute, časovne banke, zveze za varstvo otrok, neposredne menjave, souporaba stvari itd., ki so namenjene predvsem proizvodnji uporabne vrednosti in ki nimajo vgrajene potrebe po akumulaciji bogastva ter gospodarski rasti. Posledično se je zmanjšalo plačano delo in povečalo kroženje dobrin, v ospredju pa so projekti **trajnostnega upravljanja z viri skupnosti**, pri katerih imajo ključno vlogo prebivalci posameznih območij, predstavniki lokalnega gospodarstva in lokalne civilnodružbene organizacije. **Princip soupravljanja** krepi solidarnost in družbeno povezanost prebivalstva, lokalnim skupnostim pa prinaša številne finančne in nefinančne prihranke.

Stvari so videne kot skupne dobrine, odnosi pa temeljijo na nematerialnih vrednotah, kar je botrovalo **razvoju socialne ekonomije in krožnega gospodarstva** (izmenjava, deljenje). **Nove družbene institucije** so pripomogle k ločitvi dela od gospodarske rasti in blagostanja. **Univerzalni temeljni dohodek** se pojavlja v denarni in nedenarni obliki, pri čemer ne nadomešča sistemov socialne varnosti, temveč jih pomembno dopolnjuje. Del tega predstavljajo tudi **univerzalne temeljne storitve** (javno zdravstvo, potniški promet, skrbstvo, šolstvo, stanovanja itd.), ki so zagotovljene vsem. **Delovni čas je bil skrajšan**, pri čemer je bilo delo razdeljeno med več ljudi, kar je vplivalo na zmanjšanje brezposelnosti in prerazporeditev bogastva, obenem pa smo dobili več prostega časa.

Lokalne ekonomske prakse in nove družbene institucije so komplementarne: varstvo, izobraževanje, varstvo okolja, zdravje, kultura itn. imajo visoko družbeno vrednost, na drugi strani pa zagotavljajo izpolnjujoča delovna mesta.

Pomemben korak k zmanjšanju pritiskov na okolje in družbo je predstavljala **zelena reindustrializacija ekonomsko razvitih držav**. Ključna vodila zelene reindustrializacije so bila odgovornost do okolja, spodbujanje enakosti in enakopravnosti v družbi ter (samo)zadostnost. Slednja je temeljila na **spodbujanju decentralizirane proizvodnje in mrež mikrotovarn, drugačnih oblikah upravljanja in lastništva** ter vključevanju **nedenarnih načinov proizvodnje**. Ena ključnih koristi zelene reindustrializacije pa so bila nova **zelena delovna mesta**.

Vse spremembe na področju gospodarstva so vodile v **odrast gospodarstva oz. krčenje proizvodnje in potrošnje**, kar je povečalo blagostanje človeka, izboljšalo ekološke pogoje ter povečalo enakost na planetu. Odrast gospodarstva je prispevala k temu, da naše družbe živijo v okviru okoljskih zmožnosti, z odprtimi lokalnimi gospodarstvi in bolj enakopravno porazdeljenimi viri v okviru novih oblik demokratičnih institucij.

Gospodarstvo je sicer neločljivo povezano s številnimi drugimi družbenimi vidiki, ki so podrobneje razdelani v ostalih poglavjih dokumenta (delo, kakovostna dostopnost do nematerialnih javnih dobrin, oskrba z energijo ...).

7.

DELO

Osnovno vodilo na področju dela in zaposlovanja je zagotavljanje dostojnega življenja in zadovoljevanje dejanskih družbenih potreb v okviru planetarnih omejitev. Uveljavljene so različne oblike skupnostnega lastništva produkcijskih sredstev in delavske participacije pri upravljanju z njimi.

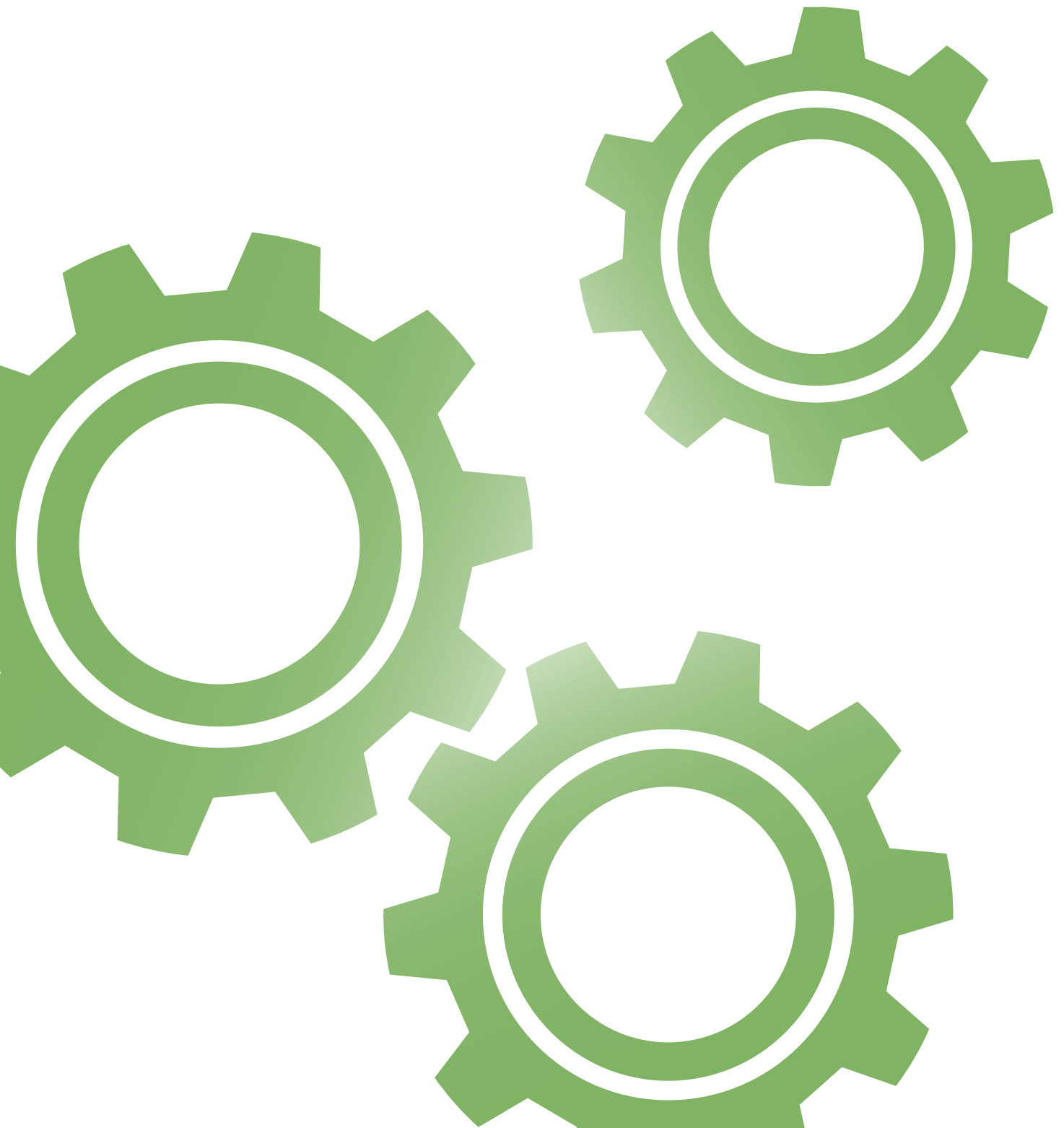
Nekdaj zasebno lastninjena podjetja so zdaj v **skupnostni lasti delavcev ali pa organizirana kot zadruga**. Skupnost in delavci so tisti, ki odločajo, kaj se bo proizvajalo in v kakšnih količinah ter katere storitve in v kakšnem obsegu bodo na voljo vsem prebivalcem. **Te odločitve temeljijo na družbenih potrebah in stremijo k njihovemu zadovoljevanju, seveda znotraj planetarnih omejitev, in ne več na ustvarjanju dobičkov**. Sprejemajo se čim bolj neposredno demokratično, »od spodaj navzgor«, in ne več z diktatom zasebnih lastnikov, katerih motiv za ustvarjanje je bil kovanje zasebnih dobičkov.

Takšna preusmeritev je prinesla veliko pozitivnih posledic tako za ljudi kot okolje. Fleksibilizacijo delovnih mest in nestabilnost na trgu dela je nadomestil **koncept dostojnega dela**, ki je temeljil na že izborjenih in nadgrajenih delavskih pravicah. **Zaposlitve so varne in stabilne ter zagotavljajo dostojno plačilo in socialno varnost**. Naša življenja so manj stresna, svojo prihodnost lahko varno načrtujemo in sami vplivamo na kakovost delovnega procesa, v katerega smo vključeni. **Kršitev ni več**, saj tudi ni več motivacije za nižanje stroškov dela za namene višanja dobičkov. **Polni delovni čas je skrajšan**, delamo največ do 30 ur na teden, saj so učinki avtomatizacije in robotizacije uporabljeni za zmanjševanje skupne delovne obremenitve in izboljšanje delovnih pogojev.

Posamezniki smo motivirani za delo, saj v njem prepoznavamo širši smisel zagotavljanja skupnega dobrega, hkrati pa imamo dovolj časa za kakovostno preživljanje prostega časa. Zaradi zmanjšanja pritiskov na okolje in na infrastrukturo je tam, kjer je to možno in hkrati bolj smotno z vidika okolja in delovnih procesov, uveljavljeno delo od doma, zanj pa so vzpostavljeni primerni pogoji (primeren prostor, infrastruktura, prejemanje nadomestila za delo od doma). **Prekarne oblike dela** (podjemna pogodba, delo na črno, prisilno samozaposlovanje ipd.) **so stvar preteklosti**. Namesto delovnih mest, ki so sama sebi namen (t. i. *bullshit jobs*) ali uničujejo planet in s tem pogoje za preživetje človeške civilizacije (t. i. *batshit jobs*), je **v ospredju smiselnost dela**,

ki ga posamezniki opravljajo **z namenom zadovoljenja potreb skupnosti**. Ne proizvajamo več velikih viškov hrane, ki bi jih potem zavrgli, »hitra moda« je stvar preteklosti, izdelke za enkratno uporabo so v veliki meri nadomestili trajnostni proizvodi.

Stabilnost družbe temelji na solidarnosti in sodelovanju, ne pa na medsebojnem tekmovanju in konkurenčnosti. Delo in delavci niso več »strošek«, ampak v sodelovanju s skupnostjo nosilci proizvodnje in nudenja storitev, ter uživajo vse rezultate svojega dela, hkrati pa je vsem zagotovljeno dostojno življenje.

8.

JAVNE FINANCE

Poraba javnih sredstev je odgovorna in usmerjena v trajnostni razvoj. Proračuni države, lokalnih skupnosti in podjetij v javni lasti podpirajo varovanje in obnavljanje naravnih virov in biotske raznovrstnosti, socialno varnost in dobrobit posameznika in skupnosti ter spodbujajo ekonomsko pravičnost.

Procesi razvojnega načrtovanja, ki so podlaga za identifikacijo potreb in razvojnih ciljev družbe (da lahko javne finance sploh služijo družbi), **so pregledni, strokovno vodeni in vključujoči**. Tudi zato je **poraba sredstev odgovorna, transparentna in usmerjena k strateškim ciljem**.

Okolju in družbi škodljivih projektov ni mogoče financirati iz javnih virov, saj so **vzpostavljene proračunske varovalke**, na primer načelo DNSH (angl. *do no significant harm principle*, načelo, da se ne škoduje bistveno). Trajnostni regulativni okvir že sam po sebi v veliki meri preprečuje projekte, ki porabijo preveč virov (zemlje, materiala, vode) ali onesnažujejo zrak, vodo in tla. **Javne finance so ciljno usmerjene v kritično potrebne naložbe**, kot je npr. blaženje in prilagajanje na posledice podnebnih sprememb ali spodbujanje skupnostnih ekonomskih praks, ki so že vodile do zmanjšanja dohodkovnih neenakosti.

Trajnostni regulativni okvir pomeni tudi, da so **portfelji zasebnih finančnih akterjev omejeni na sektorje in dejavnosti z majhnim vplivom na okolje**, ker so novi projekti z velikim vplivom preprosto prepovedani. Poleg tega je špekulativno vedenje velikih finančnih vlagateljev močno regulirano, naložbe pa so se iz finančne ekonomije preusmerile v realno ekonomijo.

Na prihodkovni strani javnih proračunov se **stabilni prihodki ustvarjajo z visoko dodano vrednostjo v inovativnih trajnostnih poslovnih sektorjih**. Poleg tega so uveljavljene **različne oblike progresivne obdavčitve**, kot so obdavčitev nepremičnin in premoženja, dobičkov ter luksuzne potrošnje, zagotovljena pa so tudi sredstva za naložbe v zeleno infrastrukturo in za prilagajanje podnebnim spremembam. Na drugi strani pa takšna progresivna obdavčitev prispeva k manjšim vplivom na okolje in nenazadnje k zmanjšanju socialnih neenakosti.

Javne investicije, ne varčevanja, omogočajo socialno pravično zeleno gospodarstvo in družbo. Med nujne javne izdatke med drugim sodijo naložbe v javni potniški promet, obnovljive vire energije, trajnostno oskrbo z hrano, javno zdravstvo in skrbstvo, trajnostna stanovanja ter obnovo narave.

9.

NEMATERIALNE JAVNE DOBRINE

Javno zdravstvo je dostopno vsem. Najlažja izbira je tudi najbolj zdrava. Vsi so deležni oskrbe in zdravljenja, ki ju potrebujejo, takrat, ko ju potrebujejo.

9.1 ZDRAVSTVO

Priča smo **celostnem vlaganju v razvoj javnega zdravja in zdravje prebivalcev**, zaradi univerzalnega dostopa do kakovostne in pravočasne zdravstvene oskrbe pa se je zmanjšala neenakost v zdravju.

Delež sredstev, namenjen preprečevanju kroničnih nenalezljivih bolezni (tudi bolezni sodobnega življenjskega sloga), danes **dosega zadosten delež državnega proračuna in je sistemsko povezan s porabo izdelkov, ki temu najbolj škodujejo** (npr. davek na sladkor). Zmanjšani so bistveni dejavniki tveganja, spodbujani pa so varovalni dejavniki za preprečevanje razvoja kroničnih nenalezljivih bolezni, predvsem na področju kajenja, rabe alkohola in prepovedanih drog, gibanja, debelosti ter neuravnotežene prehrane in stresa. Razvit je sistem zgodnjega odkrivanja in zdravljenja kroničnih nenalezljivih bolezni ter duševnih motenj in stanj; s pomočjo namenskih trošarin (npr. na tobačne in alkoholne izdelke, na sladkor ipd.) pa je preusmerjena osredotočenost **iz kurative (zdravljenje bolezni) v preventivo (preprečevanje bolezni)**. **Duševno zdravje prebivalcev je okrepljeno** s konkretnimi ukrepi na področju promocije duševnega zdravja, preventivne aktivnosti, destigmatizacije in deinstitucionalizacije. **Psihoterapevtska dejavnost** je strokovno umeščena v sistem javnega zdravstva in omogoča dostopnost ter primerno strokovno raven storitev, pri čemer je poseben pomen pripisan zgodnjemu prepoznavanju težav in hitremu ukrepanju.

Vzpostavljen je **sistem preverjanja preventivnih programov**, ki deluje v skladu z mednarodno sprejetimi smernicami kakovostne in učinkovite preventive. Nevladni sektor in predstavniki civilne družbe so usposobljeni za **učinkovito vključevanje v dejavnosti javnega zdravja**. Dostop do šolskega okolja, lokalnih skupnosti, delovnih mest in ogroženih ciljnih skupin je sistematiziran.

Zdravstveni sistem je močno vpet v reševanje okoljskih problemov, kot so onesnaženost zraka in posledice podnebnih

sprememb, **ter se nanje proaktivno odziva**. V sodelovanju z drugimi sektorji aktivno izvaja preventivne ukrepe, ki med drugim povečujejo odpornost na vročinske valove in ostale ekstremne vremenske dogodke. Sodeluje tudi pri razvoju opozorilnih sistemov in pomoči ranljivim skupinam prebivalstva.

Zdravstveni sistem ter izvajalci javnih storitev in organizacije v javnem interesu so povezani z deležniki izven javnozdravstvenega sektorja – s šolami, delovnimi organizacijami, lokalnimi skupnostmi, nevladnimi organizacijami, civilnodružbenimi gibanji. **Zagotovljeno je zdravo in varno delovno okolje**, ki vključuje kakovostno zaščito prijaviteljev oz. žvižgačev, s katero sta bila odpravljena prezentizem in absentizem na delovnem mestu, ki sta negativno vplivala na naše zdravje. Nadomestila za bolniško odsotnost in invalidska nadomestila so nad pragom revščine, zato nam ni treba ostajati na delovnem mestu, ko bi to škodovalo našemu zdravju.

Spodbujano je **zagovorništvo ter komuniciranje civilne družbe in predstavnikov nevladnega sektorja na področju javnega zdravja z različnimi javnostmi**, vključno s področjem okolja in zdravja, okrepljene pa so tudi raziskovalne dejavnosti na področju javnega zdravja, predvsem s povezovanjem z različnimi uveljavljenimi ustanovami in organizacijami iz tujine. Vzpostavljene so povezave med podatki o okolju (pitna voda, zemlja, zrak) in zdravju.

9.2 IZOBRAŽEVANJE

S kakovostnim in vseživljenjskim formalnim in neformalnim izobraževanjem, ki je brezplačno za vse prebivalce in ki spodbuja razvoj trajnostnih kompetenc, smo postali sistemski in kritični misleci, ki se zavedamo, da smo ljudje del narave, se angažiramo in soustvarjamo ter nadgrajujemo znanje in sprejemamo odgovorne odločitve v smeri trajnostnega razvoja na lokalni in globalni ravni.

Znanje je (ponovno) prepoznano kot vrednota, znanost pa kot metoda razumevanja in osmišljanja sveta (utemeljena na empirično preverljivih dokazih) ter družbenega napredka. Ponotranjili smo temeljne vrednote trajnostnega razvoja, od podpiranja enakopravnosti in pravičnosti do spoštovanja potreb ter pravic drugih živih bitij in narave same.

Na področju znanja in izobraževanja je v ospredju **razvijanje avtonomnega, kritičnega in kompleksnega systemskega mišljenja posameznika** ter njegovega širokega in poglobljenega razumevanja fizičnega, naravnega in družbenega sveta. Spodbujamo ustvarjalnost, transformativno učenje, sistemsko razmišljanje, empatijo, solidarnost in odprtost. Izobraževalni sistem v ospredje postavlja **posameznikov razvoj ter prevzemanje osebne in družbene odgovornosti za sobivanje in delovanje vseh posameznikov**, tako na lokalni kot tudi na globalni ravni. Za zagotavljanje socialne pravičnosti v vzgoji in izobraževanju ter krepitev senzibilnosti učiteljev za različnosti (socialne, kulturne, spolne, individualne, etnične) **razvijamo in vpeljujemo vključevalne pristope in pedagoško-didaktične metode. Pomen neformalnih učnih okolij ter institucij**, ki jih zagotavljajo, **je pripoznan** tudi na sistemski ravni. Akterji, ki jih vzpostavljajo, igrajo pomembno vlogo tudi pri zagotavljanju vseživljenjskega učenja, ki je pomembno za ohranjanje vitalnosti države in družbe.

Na vseh stopnjah formalnega in neformalnega izobraževanja so **vzpostavljena vključujoča učna okolja**.

Vse **izobraževalne ustanove delujejo na odprt način** ter sodelujejo in se povezujejo z različnimi deležniki in skupinami v lokalnem okolju. Aktivno podpiramo **ustvarjanje javnih prostorov**, ki omogočajo aktivno participacijo vseh prebivalcev pri skupnem učenju, ustvarjanju in delovanju ter spodbujajo neformalna učna okolja.

Spodbujamo **krepitev medosebnih odnosov in čustvenega delovanja na področju izobraževanja in pridobivanje znanja**. Učenje poteka na treh medsebojno prepletenih ravneh: znanje (glava) – vrednote (srce) – akcija (roke). V šolah se ne ukvarjamo več zgolj s tem, kako dobro znajo učenci brati, pisati, šteti in ponavljati informacije, temveč v ospredje postavljamo tudi to, da se učenci dobro počutijo v svoji koži, da razumejo in znajo izražati svoja čustva, da se dobro razumejo z drugimi ter da imajo radi svoje življenje in se veselijo prihodnosti.

Upoštevani so različni pogledi in izkušnje strokovnjakov ter praktikov z različnih področij pri spreminjanju in oblikovanju izobraževalnega sistema, obenem pa je zagotovljena skladnost izobraževalne politike z drugimi državnimi politikami. V formalnih in neformalnih izobraževalnih okoljih je **uveljavljen pristop globalnega učenja**, ki z vključevanjem globalne dimenzije pripomore k razumevanju kompleksnosti skupnih izzivov človeštva.

Tako na individualni kot na kolektivni ravni smo izvrstno opolnomočeni za trajnostno delovanje. Z individualno iniciativo in kolektivnim ravnanjem sprejemamo vsakodnevne odločitve, ki vplivajo na trajnostnost – kot učeči se, potrošniki, proizvajalci, zaposleni, oblikovalci politik ali predstavniki organizacij oz. skupnosti. Poleg tega smo **družbeno-politično angažirani**: znamo krmariti po političnem sistemu, opredeliti politično odgovornost za netrajnostno vedenje in zahtevati učinkovite politike za trajnostnost, torej ukrepanje tistih, ki imajo moč uvesti spremembe.

9.3 KULTURA

Država in lokalne skupnosti ustvarjajo spodbudne pogoje za delovanje vseh segmentov umetnosti in kulture, hkrati pa je zagotovljena sistemska, finančna, organizacijska in programska neodvisnost obeh področij.

Umetnost je enakovreden podsistem družbe in ima eno ključnih dialoških vlog v družbi, zato jo prebivalci in odločevalci prepoznavajo kot prioriteto razvojnega preboja. Oblikovanje kulturnih politik temelji na **vključevanju civilne družbe**, zato so v njih prepoznana stališča in vizije (dejanskih) deležnikov ter upoštevani ključni predlogi stroke.

Zagotovljeno je **sistemsko financiranje vseh segmentov umetnosti in kulture**; od samozaposlenih do javnih institucij, od ljubiteljske dejavnosti do poklicnih ustvarjalcev, od kulturno-umetnostne vzgoje do posebnih programov za starejše.

Zagotovljeni so **stabilnejši načini podpore** za samozaposlene in nevladne organizacije na področju kulture, **kulturna infrastruktura** je **zadostna, dobro vzdrževana in skladna z zahtevami časa** (avtonomni, nekomercialni prostori ustvarjanja in druženja so ključni za živo kulturo, zato so ustrezno zaščiteni, vzpostavljanje novih pa je podprto tudi na sistemski ravni), **urejena so infrastrukturna vprašanja** ter **sofinanciranje evropskih projektov**, okrepljeno je **medresorsko povezovanje** (kultura je vključena v strategije in akcije zdravja, mentalnega zdravja, socialnega vključevanja, zelenega prehoda, izobraževanja, znanosti ...). Področje kulturno-umetnostne vzgoje je razumljeno kot **priložnost za medsektorsko povezovanje** in je zato **ustrezno podprto ter razvito**, sistemsko sta močno podprta promocija in uveljavljanje slovenske kulture in umetnosti v mednarodnem prostoru, pa tudi rezidenčne politike in razvoj kulturnega turizma.

Prizadevanja za dostopnost kulture so stalen proces, v katerem kultura postaja vse širše dostopna: življenje izven mest in manjši kulturni kapital staršev nista več ovira za participacijo in uživanje v kulturi mladih, vse skupine ljudi s posebnimi potrebami in zmanjšano dostopnostjo poznajo in uporabljajo programe, ki jim olajšajo dostop.

Umetnost in kultura sta prepoznani kot ključni za kakovost življenja ter kot pravica vseh skupin ljudi.

10.

ODPRTA DRUŽBA

10.1 PARTICIPATORNA DEMOKRACIJA

Uveljavljena je neposredna demokracija. Politična participacija je visoka, saj se prebivalci Slovenije dosledno vključujemo v državljanske procese.

Okrepljeni so zaupanje v delovanje države in lokalne samouprave, občutek pripadnosti skupnosti ter privrženost demokratičnim načelom in odgovornemu sodelovanju v demokratičnih procesih. Vzpostavljena je **kultura javnega dialoga in posvetov**, ki temeljijo na argumentih in na skupnem razumevanju ter v katere so enakopravno vključeni vsi deležniki (prebivalci, gospodarski in drugi subjekti ...). Država aktivno sodeluje pri **graditvi in spodbujanju informiranega in odgovornega odnosa ljudi do skupnih zadev**, vključno z negovanjem kulture pravic ter demokratičnih načel. Posebna pozornost je namenjena **dostopnosti, sistematičnemu opolnomočenju in zagotavljanju vključenosti pripadnikov odrinjenih družbenih skupin v procese odločanja**. **Participatorna demokracija** je postala realnost, tako na nacionalni kot na lokalnih ravneh. Prebivalci Slovenije s soodločanjem soustvarjajo rešitve in gradijo kolektivno zavest o skupnih družbenih problemih ter potrebi po njihovem sodelovalnem in ustvarjalnem reševanju.

Država **proaktivno zagotavlja učinkovito izvajanje demokratičnih zakonodajnih in načrtovalskih procesov**. Razvita je uporaba **novih sodelovalnih modelov, metod ter platform javnih razprav**. Na dane pripombe v postopkih priprave, pa tudi izvajanja predpisov se javne oblasti na vseh ravneh odzivajo ažurno in s smiselnimi obrazložitvami, vsebine razprav pa so znane vsem.

Participativni proračun je kot del neposredne demokracije uveljavljen kot učinkovit način upravljanja na lokalnih in na nacionalni ravni. Z njim lahko prebivalci občin, mestnih četrti ali krajevnih skupnosti sami prepoznajo probleme ali možnosti izboljšav, predlagajo rešitve in nato med podanimi predlogi tudi izbirajo z zavezujočim glasovanjem.

Vzgoja spodbuja aktivno, kritično in odgovorno držo ter sodelovanje za skupno dobro.

10.2 STAREJŠI IN OSTALE RANLJIVE SKUPINE

Prioriteta je dobrobit vseh družbenih skupin in posameznikov, zaradi česar živimo dostojno in izpolnjujoče življenje, v katerem je upoštevana naša telesna avtonomija. Prav tako so vse družbene skupine enakovredno vključene v javno življenje.

Starejši ljudje živijo zdravo, varno in aktivno, njihovo življenje pa je izpopolnjujoče. **Javni prostori, sistem javnega potniškega prometa in infrastruktura so vzdrževani ter prilagojeni in dostopni starejšim.** Oblikovan je **dobro razvejan in decentraliziran sistem digitalnega izobraževanja za starejše**, da lahko ti nemoteno participirajo v digitalizirani družbi.

Starejše osebe bivajo varno in niso izolirane. Starejši, ki so sposobni samostojnega bivanja in ki si to želijo, čim dlje ostajajo v domačem okolju ter se po potrebi poslužujejo **brezplačne pomoči na domu.** Obenem so **razvite alternativne oblike varnega bivanja starejših**, kot so varovana stanovanja in bivanjske skupnosti izven institucionalnega okvira, v katerih si bivajoči delijo gospodinjске odgovornosti. **Domovi starejših** občanov nudijo kreativno in stimulatívno okolje, na prvem mestu pa so dobrobit, samostojnost in vključenost uporabnikov. Dostopni so vsem, ki jih potrebujejo oziroma si v njih želijo stanovati. Izkoreninjeno je nasilje nad starejšimi tako v zasebni sferi kot na institucionalni ravni.

Uspešno je **odpravljena revščina starejših.** Vsem starejšim so zagotovljene **dostojna starostna pokojnina in brezplačne zdravstvene storitve v sklopu javnega zdravstva.** Vključeni so v oblikovanje politik na področju staranja in socialne varnosti. Vzpostavljeni so različni **medgeneracijski programi**, s katerimi se različne generacije uspešno povezujejo ter se učijo, si pomagajo in skrbijo drug za drugega.

Zunanji svet je varen in udoben tudi za vse ostale ranljive skupine (vse, ki imajo kakršnekoli motnje v razvoju, invalide, slepe in slabovidne, gluhe in naglušne, duševno prizadete).¹ **Slednje so enakovredno vključene v izobraževalni sistem in trg dela**, kjer imajo enake možnosti oziroma so deležne ustreznih prilagoditev. Tako so npr. javni prostori in prevoz opremljeni s klančinami, dvigali, dostopnimi stranišči in parkirnimi mesti. Dostopni so tudi digitalni prostori, spletne strani, programi in vsebine, ki jih lahko uporabljajo vsi, ne glede na omejitve.

¹ Položaj migrantov in oseb LGBTIQ+ [kot dveh izmed takšnih ranljivih skupin] je podrobneje predstavljen v podpoglavjih *Migracije* in *Enakost spolov*.

10.3 ENAKOST SPOLOV

Vsi posamezniki, ne glede na spolno identiteto ali usmerjenost, so v družbi obravnavani enakovredno in imajo tako v javni kot zasebni sferi enake priložnosti in odgovornosti, ki ne temeljijo na stereotipnih ali esencialističnih predstavah o spolu. Posamezniki svobodno in brez diskriminacije odločajo o svojem telesu, te odločitve pa so spoštovane na vseh ravneh.

Odpravljena je plačna vrzel med spoli, zato so ti enakovredno plačani za enako opravljeno delo. Očetovski in materinski dopust sta koriščena v enaki meri, prav tako odsotnost za nego otrok, zaradi česar so skrbstvene odgovornosti v okviru zaposlitve pravično razporejene med starši. Dosežena je **spolna uravnoteženost na vodilnih in odločevalskih položajih, dostojno plačilo in delovni pogoji pa so zagotovljeni vsem**, ne glede na spolno identiteto, rasno pripadnost, družbeni razred, migrantski status ipd.

Posamezniki, ki so del skupnosti LGBTIQ+, imajo enake pravice ter pravno in institucionalno zaščito. Vzpostavljene so **stroge politike proti diskriminaciji** na delovnem mestu ter v zdravstvenem in šolskem sistemu. **Izenačene so pravice** do sklenitve zakonske zveze, posvojitve otrok in dostopa do oploditve z biomedicinsko pomočjo za ustvarjanje družine. Transspolne osebe dostopajo do storitev, povezanih s tranzicijo, na podlagi samoidentifikacije.

Svobodno odločanje o lastnem telesu je prepoznano kot temeljna pravica za doseganje enakosti med spoli. Država zagotavlja dostopen, brezplačen, varen in zakonit splav ter dostopno kontracepcijo. Izobraževanje o varni spolnosti in dostopu do medicinskih storitev na tem področju je brez ideoloških konotacij integrirano v izobraževalni sistem.

Na področju spolnega nasilja in posilstva zakonodaja temelji na **modelu afirmativnega soglasja** – za konsenzualni odnos ni dovolj manko odklonitve, temveč je nujna izrecna privolitev. **Nasilje v družini družba obravnava izredno resno**, žrtve so nemudoma zaščitene, storilci nasilnih dejanj pa so obravnavani v ustreznih postopkih.

10.4 MIGRACIJE

Migrantom je omogočena varna pot v ciljne države, tam pa so sprejeti, pravno prepoznani in uspešno integrirani v družbo.

Vzpostavljene so varne in zakonite migracijske poti iz držav izvora v ciljne države, migranti pa so v ciljnih državah ustrezno sprejeti in obravnavani. **Azilni postopki so pravični, učinkoviti in humani** in ne puščajo ljudi po nepotrebem v negotovosti in predolgem čakanju. Migranti so nameščeni v **dostojno urejene azilne domove z ustreznimi kapacitetami**, dokler države ne zapustijo ali si v njej ne zagotovijo drugega prebivališča. Ob prihodu sta jim na voljo **brezplačni pravna in psihosocialna pomoč**. Zagotovljeni sta **ustrezna zaščita in oskrba ranljivih posameznikov**, med njimi otrok (tudi brez spremstva) in starejših, žrtev nasilja in trgovanja z ljudmi ter travmatiziranih posameznikov. Obstajajo **namenske storitve in namestitve za prosilce za mednarodno zaščito, ki pripadajo skupnosti LGBTIQ+**.

Vzpostavljeni so **učinkoviti integracijski programi** z brezplačnimi jezikovnimi tečaji in podpornimi storitvami, ki omogočajo boljše vključevanje beguncev. Učinkoviti ukrepi jim omogočajo dejanski dostop do zaposlitve. Postali so funkcionalen člen družbe, enakopravno sodelujejo pri njenem razvoju in imajo možnost za samostojno življenje. Vključeni so v vse sfere družbenega življenja. Ljudje sprejemajo kulturne razlike, država pa spodbuja ustvarjanje skupnosti

Pripoznani in aktivno naslavljeni so vzroki za prisilne migracije: nevzdržno trošenje ekonomsko bogatejših držav globalnega severa, vojne, prekomerno izkoriščanje naravnih virov, podnebne spremembe, politična in verska prepričanja, spolna usmerjenost ... **Ekonomsko bogatejše države sprejemajo in nudijo zaščito pravičnim deležem beguncev, hkrati pa finančno in tehnološko podpirajo najranljivejše države pri krepitvi odpornosti na ekstremne vremenske razmere.** Ljudje niso več primorani zapuščati lastnih držav, če tega ne želijo.

10.5 MEDIJI

Javni mediji delujejo v javnem interesu ter ponujajo kakovostne in raznolike vsebine za najrazličnejša (tudi nišna) občinstva. Zagotovljeno imajo stabilno sistemsko financiranje v zadostnem obsegu ter institucionalno neodvisnost od vsakokratne politike. Zasebni mediji imajo odgovorne in strateške lastnike. Javnost medijem in novinarjem zaupa, ti pa spoštujejo poklicne in etične standarde.

Na voljo je **kakovosten nabor novinarskih in drugih medijskih vsebin v slovenskem jeziku.** Ponudba je vsebinsko raznolika in zadovoljuje tudi potrebe manjšin, ranljivih skupin in drugih specifičnih javnosti. Čeprav so se spremenili načini, na katere občinstvo konzumira medijske vsebine, pa so se ohranila **močna, avtonomna in neodvisna uredništva**, ki pri ustvarjanju vsebin spoštujejo etične in profesionalne norme. Na lokalni in regionalni ravni je **zagotovljen dostop do lokalnih informacij.**

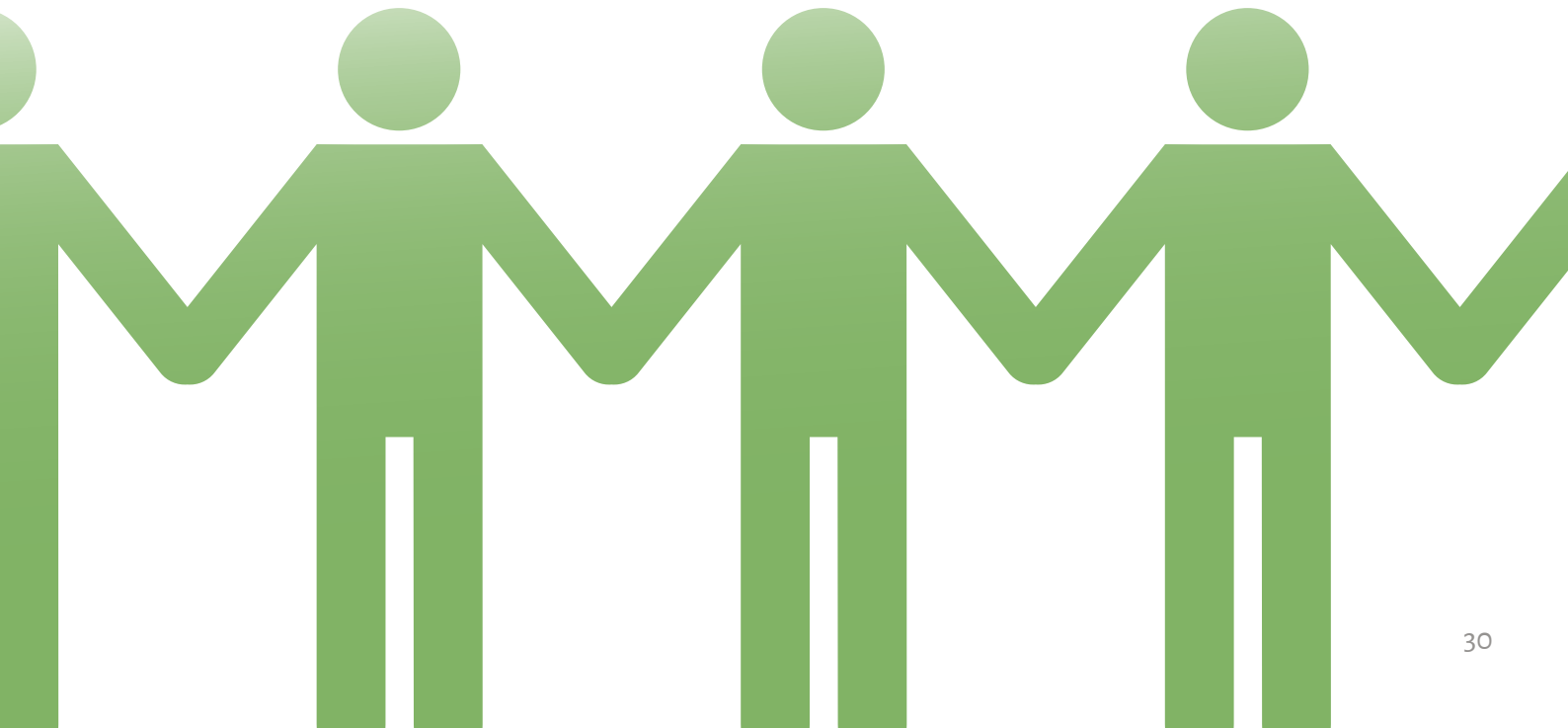
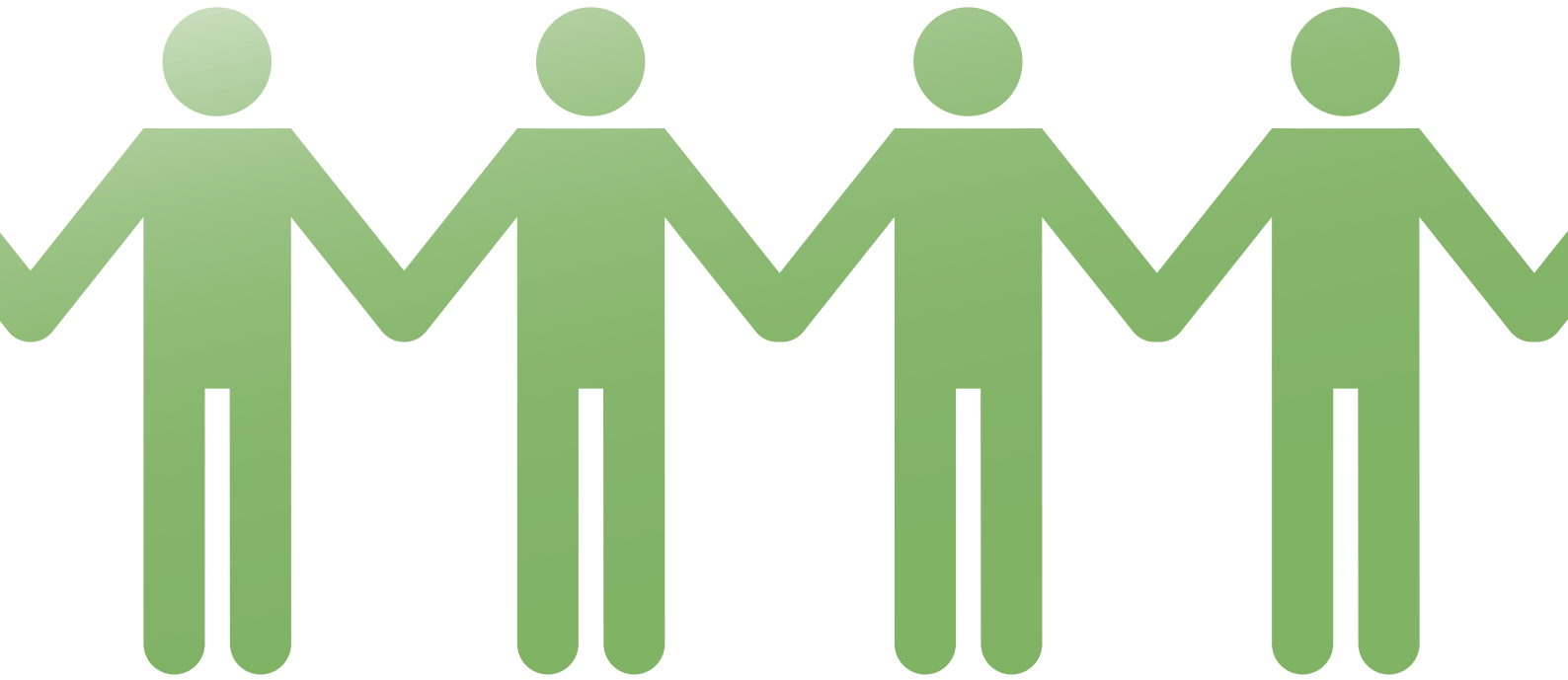
Razvito je **konstruktivno novinarstvo**, kar pomeni, da so posamezni dogodki postavljeni v kontekst in da so poleg problemov predstavljene tudi rešitve.

Mediji in novinarji spodbujajo javno razpravo, ki zmanjšuje polarizacijo in radikalizacijo nasprotij. Izogibajo se senzacionalizmu ter spoštujejo zasebnost in človeško dostojanstvo ljudi, o katerih poročajo. **Informacije so preverjene in temeljijo na dejstvih in znanstvenih dognanjih.**

Temeljno načelo medijske zakonodaje je **zagotavljanje pravice do celovite obveščeniosti ter ohranjanje in spodbujanje medijske raznolikosti** (pluralizma), kar je hkrati javni interes na področju medijev. To načelo država uresničuje z **robustnimi shemami državnih pomoči pri produkciji medijskih vsebin.** Gre za sistematično, nediskriminatorno, neprojektno in dolgoročno financiranje medijske produkcije. Javna sredstva so porabljena namensko in se ne prelivajo k lastnikom medijev. Država podpira tako večja in bolj tradicionalna uredništva kot tudi manjše

študentske, lokalne, preiskovalne, nepridobitne, nišne, skupnostne in zagonske projekte.

Javni mediji imajo zagotovljeno institucionalno neodvisnost, kar pomeni, da so varni pred političnimi pritiski. **Mediji, novinarji in drugi ustvarjalci medijskih vsebin uživajo zaupanje prebivalcev.** V primeru porušenega zaupanja je mogoče to z mehanizmi samoregulacije hitro ponovno vzpostaviti.

UMAN **TERA**
Slovenska fundacija za trajnostni razvoj